

Kayıt Dışı Ekonomi, Yolsuzluk ve Kayıt Dışı Devlet¹

Informal Economy, Corruption and Informal State

Haşim AKÇA²
İlter ÜNLÜKAPLAN³
Volkan YURDADOĞ⁴

ÖZET

Ekonomik örgütlenmelerin sonucuna göre ekonomideki ağırlığı değişen kayıt dışı ekonomi, ülkelerin mücadele etmeleri gereken önemli bir olgudur. Kayıt dışı ekonomi ile birlikte yolsuzluğun birleşmesi ve birbirlerini beslemesi sonucu sosyal refahı azaltıcı etkiler ortaya çıkabilmektedir. Yolsuzlukla birlikte ekonomik örgütlenmelerdeki tercihler ise bir başka istenmeyen durumun ortadan çıkmasına neden olmaktadır ki, bu durum kayıt dışı devlet olarak nitelendirilmektedir. Kayıt dışı ekonomi, yolsuzluk ve kayıt dışı devletin her üçünü birlikte ortadan kaldırılmasına yönelik tedbirler/önlemler alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kayıt dışı Ekonomi, yolsuzluk, Kayıt dışı Devlet

ABSTRACT

According to the results of economic organizations, the changing weight of the underground economy is an important phenomenon that the countries must struggle with. As a result of integration of informal economy and corruption and these factors' feeding each other, social welfare-reducing effects can emerge. With corruption, preferences in the economic organizations cause an undesirable situation called "informal state". Measures should be taken to remove informal economy, corruption and the informal state together.

Keywords: Informal Economy, Corruption, Informal State

¹ Bu makale 11-13 Haziran 2007 tarihlerinde Kırgızistan Celalabat'da düzenlenen 5. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulan "Kayıt Dışı Ekonomi ve Yolsuzluk Çerçevesinde Kayıt Dışı Devletin Ortaya Çıkışı" başlıklı bildirinin gözden geçirilmiş, genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş halidir.

² Doç.Dr., Çukurova Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü, hakca@cu.edu.tr

³ Doç.Dr., Çukurova Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü, ilternet@gmail.com

⁴ Yrd.Doç.Dr., Çukurova Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü, vyurdadog@cu.edu.tr

1. Giriş

Kayıt dışı ekonomi 1970’li yıllardan itibaren üzerinde çalışmaların yoğunlaşmaya başladığı ve günümüzde de üzerinde tartışmaların devam ettiği bir konudur. Özellikle Sovyetler Birliği’nin dağılması ile birlikte konuya ilgi daha da artmıştır. Kayıt dışı ekonomi isminden de anlaşılabilceği gibi, resmi kayıtlarda görülmeyen/gösterilmeyen faaliyetler olarak nitelendirilmektedir. Kayıt dışı ekonomi ile ilgili tartışmaların odak noktası kayıt dışı ekonominin varlığı ile haksız rekabet yaratılacağı, devletin gelir kaybına uğrayacağı ve transfer harcamalarında artışa yol açabileceği yönünde endişeler yanında kayıt dışı ekonominin, ekonomik gelişmeye ve büyümeye reel anlamda katkı sağlayabileceği ve toplumsal çalkantıları önlemede sübap işlevi göreceğini savunan karşı görüşler mevcuttur.

Kayıt dışı ekonominin varlığını devam ettirebilmesi için gerekli koşullardan bir tanesi ise yolsuzluklardır. Kayıt dışı ekonominin nedenleri incelenirken de görülebileceği gibi, kayıt dışı ekonominin nedenlerinden bazıları yolsuzluğa zemin hazırlanmasına sebep olacak etkenleri ortaya çıkarmaktadır. Yolsuzlukların gölgesinde işleyişini sürdüren kayıt dışı ekonomi siyasi ve bürokratik aktörlerin devlet gücünü kendi çıkarları için kullanma arzusu ile birleşince kayıt dışı devlet olgusu ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada önce kayıt dışı ekonominin ortaya çıkışı, kamu sektörünün varlığından kaynaklanan gücün kişisel çıkarlar için kullanılması şeklinde cereyan eden yolsuzluk olgusu incelenecektir. Kayıt dışı ekonomi ve yolsuzlukların birleşmesi ile ortaya çıkan kayıt dışı devletle kamu sektörü gücünün kişisel çıkarlar için nasıl kullanıldığı açıklanacaktır.

2. Kayıt Dışı Ekonomi

2.1 Kayıt Dışı Ekonomi Kavramı

Kayıt dışı ekonomi gizli ekonomi, yeraltı ekonomisi, enformel ekonomi, ikinci ekonomi, gölge ekonomi, yasadışı ekonomi, kara para ekonomi, beyan dışı ekonomi, vergi dışı piyasa ekonomisi, nakit para ekonomisi vb. gibi değişik isimler altında incelenmiştir. Bunlar bazen aynı anlama gelse de, çoğunlukla kayıt dışılığı oluşturan ekonomik faaliyetlerin farklı biçimlerde yürütülmesinden kaynaklanan biçimde kayıt dışı ekonominin farklı yönlerini vurgulamaktadırlar (Savaşan vd., 2016, s.163). Örneğin enformel ekonomi, gölge ekonomi adları daha çok istihdam boyutunu; gizli ekonomi, beyan dışı ekonomi adları vergisel boyutunu; yasadışı ekonomi, kara ekonomi gibi adlar suç ekonomisi boyutunu; nakit para ekonomisi adı ise işlemlerin daha çok nakit para kullanılarak kayıtlarda gösterilmediği gibi vurgulanmaktadır.

“Kayıt dışı ekonomiyle ilgili literatür taraması sonucunda ortaya çıkan ilk karmaşıklık, bu kavramı ifade amacıyla kullanılan terimlerle ilgilidir. Dünyanın çeşitli ülkelerinde yürütülen yaklaşık 100’den fazla araştırmanın analizi sonucunda söyleyebiliriz ki, literatürde bu olguyu ifade amacıyla kullanılan 30’u aşkın terim mevcuttur ve bunlar içerisinde en yaygın olanları gizli (hidden), gölge (shadow), gayri-resmi (unofficial), enformel (informal),

kara (black), yeraltı (underground), illegal (illegal), nakit (cash), gözlemlenmeyen (non-observed), düzensiz (irregular), beyandışı (unreported), paralel (parallel), kayıt dışı (unregistered, unrecorded), boz (grey), ikinci (second), marjinal (marginal), alaca karanlık (twilight), gözükmeyen (invisible), ay ışığı (moonlight) ve vergilendirilmemiş (untaxed) ekonomi terimleridir.” (Bağırzade, 2012, s. 197-198).

Bağırzade (2012, s.197-199) araştırmasında çalışmamız kapsamında incelediğimiz diğer kaynaklarda da belirtilen kayıt dışı ekonomiyle ilgili değişik isimlendirmeler biçimindeki kavram karmaşasını 100’den fazla çalışmayı ele alarak incelemiş ve Tablo 1.’de de yer aldığı üzere kayıt dışı ekonomik faaliyetin herhangi bir özelliğine, suç oluşturup oluşturmaması yönünde faaliyet gruplarını kapsamasına, sosyalist veya kapitalist ekonomik sistemlerde ortaya çıkışına, uluslar arası düzeyde tespitine ve çalışmanın yayınlandığı dile göre ortak yönelimleri belirtmiştir.

Kayıt dışı ekonominin bu kadar değişik şekilde isimlendirilmiş oluşu nedeniyle tanımının yapılmasının zorluğu ve kavramın tanımlanmasıyla ilgili de farklı yaklaşımlar bulunmakta olduğu ancak literatürde GSMH hesaplamaları dahilinde tanımlanmanın yapılmaya çalışıldığı makroekonomik kavram yaklaşımının¹ en yoğun yaklaşım olarak yer aldığı ifade edildiği görülmektedir. Kayıt dışı ekonomi ile ilgili yapılan tanımlamalarda iki nokta göze çarpmaktadır. Bu noktalardan birincisi GSMH hesaplamasına dahil edilmeyen, ikincisi ise resmi kayıtlarda gösterilmeyen faaliyetlerdir. Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) anlamındaki kayıt dışı ekonomi; tanım olarak GSMH hesapları içinde olmasına rağmen hesaplama katılmayan üretim ve gelirlerin büyüklüğünü, vergi açısından; vergilenmesi gerektiği halde, çeşitli nedenlerle vergi idaresi denetiminden gizlenen gelirleri, istihdam açısından; sigortasız çalışan kimseleri ve toplam iş gücü içerisinde yer almasına rağmen özellikle ev hanımları tarafından üretilen ancak yine toplam istihdam içerisinde yer almayan kişilerin çalışmalarını kapsar. Buradan hareketle kayıt dışı ekonomi GSMH hesaplarına dahil edilmeyen, kamu otoritesinin bilgisi dışında olan işlemler bütünü olarak tanımlanabilir (Özsoylu, 1996; Işık ve Acar, 2003; Lacko, 2000; Schneider ve Enste, 2003; Ilgın, 2002, s.145; Bağırzade, 2012: s.203).

Kayıt dışı ekonominin bu noktada iki boyutu ortaya çıkmaktadır. Ev hanımları tarafından gerçekleştirilen üretim, bireysel faaliyetler, bireylerin karşılıklı takas işlemleri gibi GSMH hesaplamasına dahil edilmeyen boyutu yanında bir de resmi kayıtlarda olduğu kabul edilen ancak resmi kurum kayıtlarında gösterilmeyen işlemler vardır. Bu işlemler kayıtlarda görülmesine rağmen gelirlerin beyan edilmemesi, vergi kaçırma faaliyetleriyle birlikte kayıt altında olmayan ekonomik birimlerin elde etmiş oldukları gelir ve diğer faaliyetlerini beyan etmemelerini de içerir (Lacko, 2000).

¹ Makroekonomik yaklaşım çerçevesinde kayıt dışı ekonomi kavramı

“yasalara tamamen uyulmadan (suç teşkil eden sektör) veya yasaların bazı taleplerine uyulmadan yürütülen (suç teşkil etmeyen sektör), üzerinde kamu kurumlarının düzenleme ve denetim fonksiyonlarının gerçekleştirilemediği, ulusal gelir istatistiklerinin mevcut hesaplama metodlarıyla ölçümlenemelerinin yapılamadığı ve bu yüzden de resmi hesaplanan GSMH göstergesinin kapsayamadığı, katma değer yarattığı piyasa yönümlü ekonomik faaliyetlerin toplamı” (Bağırzade, 2012, s.216) olarak tanımlanabilmektedir.

Tablo 1. Kayıt Dışı Ekonomi Kavramıyla İlgili Özelliklerine Göre Farklı Terimler

Kullanım Özellikleri	Terimler
Ekonomik Faaliyetin Herhangi Bir Özelliğinin Öne Çekilişine Göre	
Gizlilik	“gizli (hidden) ekonomi”. “veraltı (underground) ekonomisi”. “gölge (shadow) ekonomi”, “alacakaranlık (twilight) ekonomisi”, “ay ışığı (moonlight) ekonomisi”
Yasa Dışılık	“illegal (illegal) ekonomi”, “kara (black) ekonomi”
Resmiyet Dışılık	“gayri resmi (unofficial) ekonomi” “enformel (informal) ekonomi”, “kravatsız (without tie) ekonomi”
Kayıt Dışılık	“kayıt dışı (unregistered, unrecorded) ekonomi”
Alternatiflik	“paralel (parallel) ekonomi”, “ikinci (second) ekonomi”
Vergi Dışılık	“vergi dışı (untaxed) ekonomi”, “beyan dışı (unreported) ekonomi”
Düzensizlik	“düzensiz (irregular) ekonomi”
Önemsizlik	“marjinal (marginal) ekonomi”
Kayıt Dışı Ekonomi Dışındaki Faaliyet Gruplarını Kapsama Düzeyine Göre	
Suç Teşkil Eden Faaliyetler	“illegal (illegal) ekonomi” “kara (black) ekonomi” “veraltı (underground) ekonomisi”, “alacakaranlık (twilight) ekonomisi”, “ay ışığı (moonlight) ekonomisi”
Suç Teşkil Etmeyen Faaliyetler	“paralel (parallel) ekonomi” “vergi dışı (untaxed) ekonomi” “beyan dışı (unreported) ekonomi” “gayri resmi (unofficial) ekonomi” “enformel (informal) ekonomi”, “kravatsız (without tie) ekonomi” “düzensiz (irregular) ekonomi”, “ikinci (second) ekonomi”
Çeşitli Ekonomik Sistemlerde Ortaya Çıkışına Göre	
Sosyalist Sistemlerde	“ikinci (second) ekonomi”
Kapitalist Sistemlerde	Diğer tüm terimler
Uluslararası Düzeyde Tespitine Göre	
Uluslararası Organizasyonlarda Tespit Edilenler	“gözlemlenmeyen (non-observed) ekonomi” “veraltı (underground) ekonomisi”, “illegal (illegal) ekonomi” “enformel (informal) ekonomi” “öztüketim amaçlı hanehalkı (households for own final use) ekonomisi”
Uluslararası Organizasyonlarda Tespit Edilmeyenler	Diğer tüm terimler
Araştırmanın Yayınlandığı Dile Göre	
İngilizce	Genellikle “yeraltı ekonomisi” (underground economy). “gizli ekonomi” (hidden economy), “gölge ekonomi” (shadow economy)
Almanca	Genellikle “gölge ekonomi” (schatten wirtschaft)
Fransızca	Genellikle “yeraltı ekonomisi” (l'conomie souterrain)
Rusça	Genellikle “gölge ekonomi” (TeHeBaa ^KOHOMHKa)
Türkçe	Genellikle “kayıt dışı ekonomi” (unregistered economy)
Azerbaycan Türkçesi	Genellikle “gizli ekonomi” (gizli iqtisadiyyat)

Kaynak: Bağırzade, 2012, s.199’den alınmıştır

2.2 Kayıt Dışı Ekonominin Nedenleri

Kayıt dışı ekonominin ortaya çıkış nedenleri olarak genel bir gruplandırma yapılacak olunursa sosyo-politik nedenler ve kamusal/kurumsal nedenler olmak üzere iki ana başlıkta incelemek mümkündür (Özsoylu, 1996).

2.2.1 Sosyo-Politik Nedenler

Kayıt dışı ekonominin sosyo-politik nedenleri olarak nüfus artış hızı, yaşam şartları, ahlaki normlar, hızlı ve çarpık kentleşme sayılabilir. Nüfus artış hızı ile birlikte nitelikli işgücü yetişmesi için gerekli olan altyapı yatırımları ile birlikte kalifiye elemanların ücretlerinin yüksekliği, şehir hayatında özellikle enflasyonist dönemlerde daha fazla görülen yaşam şartları zorluğu bireyleri kayıt dışı faaliyetlere yönlendirirken aynı zamanda işvereni de maliyet avantajı sağlayacak niteliksiz işgücü çalıştırmaya teşvik etmektedir (Özsoylu, 1996).

2.2.2 Kurumsal Nedenler

Kayıt dışı ekonominin kurumsal nedenleri olarak vergi sisteminin yapısı, sosyal güvenlik sistemleri, transfer ödemeleri ve regülasyonlar sayılabilir (Schneider ve Enste, 2003, s.104; Johnson vd., 1999). Ekonomik örgütlenmelerin sonucu olarak gerçekleştirilen uygulamalar kayıt dışı ekonominin gelişmesine katkı sağlar. Kayıt dışı ekonominin kurumsal nedenleri olarak yukarıda sayılan vergi sisteminin yapısı ile ilgili olarak; vergilerin artan oranlılığı, dolaylı ve dolaysız vergilerin varlığı, ortalama ve marjinal vergi oranlarının yüksekliği gibi nedenler kayıt dışı ekonominin artışında besleyici rol oynamaktadır. Sosyal güvenlik sistemi primlerin yüksekliği, sağlık sigortası, işsizlik ödemeleri gibi nedenlerle, regülasyonlar ise çalışma saatleri, üretim şartları, işyerinde bulundurulması zorunlu olan çeşitli gereksinmelerin varlığı gibi düzenlemelerle kayıt dışı ekonomiyi teşvik etmektedir.

Buraya kadar bahsedilenler dışında kayıt dışı ekonominin ortaya çıkışını etkileyen bir diğer sosyo-ekonomik neden ise siyasal sistemden kaynaklanan nedenlerdir (Işık ve Acar, 2003). Popülizmin ortanca seçmen ile birleşmesi (Akalm, 2002, s.50-65) sonucu ortaya çıkan durum kayıt dışı ekonominin büyümesinde önemli rol oynamaktadır.

Tanımlardaki farklılıklara rağmen kayıt dışı ekonominin nedenleri açısından konuya bakıldığında vergi ve sosyal güvenlikle ilgili ağır yük, gerek ekonomik gerekse hukuki alanda kamusal düzenleyici işlemlerin çokluğu ile yolsuzluklar ve vergi ahlakı gibi nedenler özellikle gelişmiş ülkelerdeki temel nedenler olmak üzere, kamusal hizmetlerin toplum tarafından adaletli algılanmaması ve kamunun denetim gücü bu nedenlerden bazıları olarak belirmektedir (Çomaklı, 2008, s.56-57).

Bu anlatılanlar Schneider ve Enste (2003) den alınan Şekil 1 yardımıyla topluca görülebilir. Şekil 1 incelendiğinde yukarıda anlatılanları destekleyici şekilde ekonomik ve siyasi örgütlenmelerin kayıt dışı ekonomiyi belirleyici rol oynadığı söylenebilir.

Kayıt dışı ekonominin gelişmesinde siyasal partiler ve seçmenler arasında karşılıklı çıkar ilişkisi vardır. Bu ilişki nedeniyle siyasal partiler kayıt dışı ekonominin varlığından hep söz ederler ancak, mücadele konusunda gereken hassasiyeti göstermezler. Ekonomik örgütlenmeleri kayıt dışılığı teşvik edici rol oynayabilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta bu kurumsal yapı içerisindeki siyasetçi ve bürokratların rant kollama güdüsü ile hareket ederek kayıt dışı ekonomi ile mücadele etmeyi ihmal etmeleridir.

Şekil 1. Kayıt dışı Ekonominin Sosyo-Politik ve Kurumsal Nedenleri

Kaynak: Schneider, F. ve Enste, D.,H., 2003

2.3 Kayıt Dışı Ekonominin Ölçülmesi ve Boyutları

Kayıt dışı ekonominin ölçülmesi ile ilgili olarak, kayıtlı ve kayıt dışı ekonominin iç içe geçmesi ve birbirinden ayırmanın zor olması dolayısıyla kesin sonuç verecek yöntemler kullanılmamış ve değişik tahmin biçiminde hesaplama yöntemleri kullanılmış ve bu tekniklerle yapılan hesaplamalardan farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bu farklılıkların kayıt dışılığın farklı boyutlarını kapsayan tanımındaki farklılıkları da yansıtan biçimde hesaplama tekniklerinde kullanılan değişkenlerden kaynaklandığı ve araştırmacılarca üzerinde uzlaşılan ortak bir rakam bulunmadığı söylenebilir (GIB, 2009, s.6). Mikro ve makro verilerin kullanımı, basit muhasebe yöntemlerinin kullanımı veya ekonometrik kapsam içeren yöntemler gibi değişik yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu farklılığın aynı yöntemin kullanıldığı araştırma rakamlarında da olduğu dikkat çekmekte olup tahminlerin özenli karşılaştırmasının yapılması gerekmektedir (Aktan ve Savaşan, s.11-15). Türkiye’de kayıt dışı ekonominin hesaplanması yöntemleri ve tahminleri ile ilgili aşağıdaki Tablo 2’ de bilgiler yer almaktadır.

Kayıt dışı ekonomi ile ilgili olarak Ilgın (2002,s.150-152) tarafından yapılan çalışmada da görülebileceği gibi, kayıt dışı ekonominin GSMH içindeki payının arttığı yıllar incelendiğinde genel veya yerel seçimlerin yapıldığı veya ekonomik krizlerin yaşandığı yıllar olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar kayıt dışı ekonominin nedenlerinden bahsederken belirtilen siyasi ve bürokratik yapıda yer alan aktörlerin kendi çıkarlarını maksimize etme amaçları nedeniyle kayıt dışı ekonomiye göz yumulduğu düşüncesini desteklemektedir.

2.4 Kayıt Dışı Ekonominin Etkileri Üzerine Olumlu-Olumsuz Yaklaşımlar

Kayıt dışı ekonominin etkileri ile ilgili gerek ampirik gerekse de diğer çalışmalarla ilgili Türkiye’de ve dünyada mevcut literatüre bakıldığında olumlu ve olumsuz olmak üzere farklı görüşlerin bulunduğu görülmektedir. Tablo 3’de Bağırzade’nin (2015, s.41-48) zengin bir literatür taramasını içeren çalışmasında belirtilen, kayıt dışı ekonominin çeşitli parametreler üzerindeki etkileriyle ilgili olumlu ve olumsuz yaklaşımlar sunulmaktadır.

Tablo 2. Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi Büyüklüğü Tahminleri

Araştırmacı	Yıl	Yöntem	Dönem	(%) Tahmin
Akalin - Kesikoğlu	2007	Basit Parasal oran	1970 - 2005	7 - 47
		Geliştirilmiş Parasal Oran		14-134
Aktürk, Özer, Akan ve Yavlah	2004	Ekonometrik	1975-2002	4-23
Altuğ	1992	Vergi (Kayıtdışı İstihdam)		35
Baldemir, Gökaltın ve Avcı	2005	MIMIC model	1980 - 2003	11 - 28
Cetintaş - Vergil	2003	Ekonometrik	1971 - 2000	18 - 30
Derdiyok	1993	Vergi Denetimi	1984-1991	6-18
		Ekonometrik	1960-1991	26-47
		Vergi		46,94
Erkuş ve Karagöz	2009	Ekonometrik	1970-2005	1,8-86,7
Halıcioğlu	1999	Ekonometrik	1969-1997	0-10
Hakioğlu	1989	Ekonometrik		18
Ilgın	2005	Sabit oran	1968 - 2001	31 - 84
		Vergi	1985 - 2001	26 - 184
	2002	Basit Parasal Oran (Nakit Oranı)	1968-2001	45,0(25,2-84,0)
	2001	Basit Parasal Oran (Nakit Oranı)		66,2
	1998	Nakit Oranı (Basit Parasal Oran)		83,1
	1993	Nakit Oranı (Basit Parasal Oran)		54,3 (55,3)
	1992	Ekonometrik		45,3-53,9 (47,2)
Karanfil - Özkaya	2007	Kalman filtresi	1973 - 2003	20,2(12 - 30)
Kasnakoğlu	1997	Nakit Oranı		30-61
		Ekonometrik		9- 13
		İşlem Hacmi		31
Kocoğlu	1987	Duyarlılık Analizi		19,6-26,5
Öğünç - Yılmaz	2000	Sabit oran	1960 - 1998	0 - 46
		Sabit oran	1971 - 1999	11 - 22
Özsoylu	1998	GSMH Yaklaşımı	1986-1990	5-7
		Basit Parasal Oran	1980-1990	2-20
	1990	İşlem Hacmi	1980-1990	6-24
		Nakit Oranı		11,7
Savasan ve Altundemir	2007	MIMIC model	1970 - 1998	10 - 45
Schneider	2001	Karma yöntem		33,2
Schneider ve Savasan		DYMIMIC	1999-2005	33,8
Temel, Şimşek, Yazıcı	1992	Ekonometrik		8,1
		İşlem Hacmi		1,9
		Vergi		16,4-29,9
Temel, Şimşek Yazıcı	1991	Ekonometrik		7,88
				10
Yamak	1994	Ekonometrik		10
Yurdakul	2008	Basit Parasal Oran	1985-2006	1-61
Us	2004	Elektrik tüketimi	1979 - 2000	6 - 33
		Ekonometrik	1987 - 2002	3 - 12

Kaynak: DPT, 2001, s.11; Ilgın,2002, s150;Akalin ve Kesikoğlu, 2007, s.78-81; Erkuş ve Karagöz, 2009, s.133,139; GİB, 2009, s.6; Aktan ve Savaşan, 2009, s.14; Demir ve Küçükilhan, 2013, s.38; Tütüncü ve Zengin, 2016, s.200 yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur

Ayrıca Bağırzade ekonomide kayıt dışı ekonominin olumlu ve olumsuz etkilerinin karşılaştırmalı incelemesini yapanların uzun vadede kayıt dışı ekonominin olumsuz etkilerinin daha belirgin olduğu görüşünde oldukları ve kayıt dışı ekonomiyle mücadele için her ülkede devlet politikasının oluşturulması zorunluluğunun ortaya çıktığını belirtmektedir (Bağırzade, 2015, s.51).

Tablo 3. Kayıt Dışı Ekonominin Etkileri

Etkiler	Olumlu Yaklaşım	Olumsuz Yaklaşım
Makroekonomik	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ekonomik büyümeyi hızlandırma ✓ İssizliği azaltma ✓ Enflasyonu bastırma ✓ Ekonomik krizleri hafifletme ✓ Atıl kaynakları harekete geçirme ✓ Toplam arzı artırma ✓ Resmî sektör için ek talep oluşturma ✓ Resmî sektör için mali kaynak yaratma ✓ Etkin olmayan ekonomi politikası sonuçlarını nötralize etme ✓ Tasarrufları hızla yatırıma dönüştürme 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ekonomik büyümeyi azaltma ✓ Enflasyonu yükseltme ✓ Ekonomik istikrarsızlık yaratma ✓ “Dolarizasyon” düzeyini yükseltme ✓ İstatistik verileri çarpıtmakla iktisat politikasının etkinliğini azaltma ✓ Kaynakları kayıt dışılığa uygun sektörlerle aktararak toplam ekonomik verimliliği azaltma ✓ İhracat potansiyelini kısıtlama ✓ Ülkeden sermaye kaçışını artırma ✓ Ekonomide daha fazla kayıt dışılık doğurma
Mikroekonomik	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Girişimci maliyetlerini azaltma ✓ Katı bürokrasiden kaçınma olanağı sağlama ✓ Ucuz mal ve hizmet arzı sağlama ✓ Kişiler için ek gelir kaynağı olma ✓ İç piyasada rekabeti güçlendirme ✓ Tekellere darbe indirme ✓ Dış piyasada rekabet üstünlüğü sağlama ✓ “Has” piyasa ilişkileri sunma ✓ Daha esnek çalışma zamanı sunma ✓ Çalışanlara daha fazla özgürlük sunma ✓ Daha insani iş ortamı oluşturma ✓ İnnovasyon için ek potansiyel oluşturma 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kamu hizmetlerinden mahrum bırakma ✓ Sağlam mali kaynaklara erişimi engelleme ✓ Haksız rekabet ortamı oluşturma ✓ İşletmeleri küçültmekle verimliliği düşürme ✓ Markalamayı engelleme ✓ Reklam olanaklarını ortadan kaldırma ✓ Kayıt dışılık maliyetleri oluşturma ✓ İnnovasyon potansiyelini zayıflatma ✓ Sağlıksız çalışma ortamı yaratma ✓ Tüketici haklarını ihlal etme ✓ Sendika kurumunu zayıflatma ✓ Dış piyasalarda rekabet gücünü düşürme
Kamu Maliyesi	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kayıt dışı ekonomide oluşan gelirlerin önemli bir kısmı kayıtlı ekonomide harcanıldığından dolayı vergilerden sağlanan gelirleri artırma 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kamu gelirlerini azaltma ✓ Kayıtlı ekonomide vergi yükünü yükseltme ✓ Dürüst vergi mükelleflerini cezalandırma ✓ Kamu hizmetlerini kısıtlama ✓ Vergi ahlakını tahrir etme ✓ “Free-rider-Bedavacılık” sorunu yaratma ✓ Vergi otoritesini zayıflatma
Sosyal	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sosyal patlamaları önleme ✓ Vasıfsız işgücüne istihdam sağlama ✓ Adaletsiz gelir bölümünü hafifletme ✓ Yolsuzluğu azaltma 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sosyal sigortadan yoksun insan kitlesi oluşturma ✓ Ekolojik sorunları derinleştirme ✓ Çarpık şehirleşme doğurma ✓ Çocuk işçisini teşvik etme ✓ Devletin egemenliğini zayıflatma ✓ Sosyal ahlakı tahrir etme ✓ Yolsuzluk ve rant aravisini genişletme ✓ Demokrasi ve hukuk sistemini zayıflatma ✓ Vatandaşın devlete bağlılığını zayıflatma ✓ Toplumda suç oranını artırma

Kaynak: Bağırzade, 2015, s.42’den alınmıştır

Buraya kadar yapılan açıklamalarda kayıt dışı ekonominin ortaya çıkışı, boyutu, gelişimi ve etkileri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Kayıt dışı ekonominin var olması ve gelişmesi için üçlü sacayağı vardır. Bunlar siyasi ve bürokratik aktörler, işverenler ve hanehalkı/işgücüdür. Bu üçlü arasındaki ilişkiler yumağı sonucu olarak yolsuzluklar ortaya çıkmaktadır.

3. Yolsuzluk

3.1 Yolsuzluk Kavramı Ve Tanımı

Yolsuzluk kamu sektöründen kaynaklanan gücün bireysel çıkarlar için kullanılması olarak tanımlanmaktadır (Shleifer ve Vishny, 1993; Akdede, 2006; Akçay, 2002; Welsch, 2003). Yolsuzluğun ortaya çıkması için gerekli koşul kamu sektörünün varlığıdır. Kamu sektörü ise siyasi ve bürokratik yapı ile işlemektedir. Bu aşamada kişisel çıkarların maksimize edilmesi arzusu yolsuzlukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yolsuzlukla ilgili olarak son dönemde yapılan çalışmalar incelendiğinde yolsuzlukla demokrasi arasında ve ekonomik örgütlenme arasında ilişki kurulmaya çalışıldığı görülmektedir. Genellikle geçiş ekonomileri ve gelişmekte olan ülkelerde ve az gelişmiş ekonomilerde yolsuzluğun gelişmiş ülkelere göre daha fazla olduğu yönünde bulgulara ulaşılmıştır (Wolf ve Gürgen, 2000; Mbaku, 1996; Warner, 2005).

Yolsuzluk rüşvet, haraç (ihtilas), irtikap (zorla yiyeçilik), sahtekarlık, zimmet, gizli kalması gereken bilgilerin dışarıya sızdırılması, kamu kaynaklarının ve mülkiyetinin kişisel çıkarlara tahsis edilmesi ve kullanılması, oy ticareti, partizanlık ve rant kollama amacıyla ve ayrıca siyasi ve idari nüfuzun kullanılması şeklinde ortaya çıkabilir (Akçay, 2002; Bağdigen ve Tunçer, 2004, s.169). Bu açıklamalar ışığında yolsuzluğun yukarıda yapılan tanımla birebir örtüştüğü görülmektedir. Yolsuzluk denilince genelde akla ilk gelen kavram rüşvettir. Ancak yapılan açıklamalardan da görüleceği gibi, yolsuzluk değişik yapılarda ve geniş bir alanda ortaya çıkmaktadır. Şeker'e göre kamu hesaplarında kayıtlara girmeyen bir ödeme olarak rüşvet özel sektördeki kayıt dışılığın kamusal yansımasıdır (Şeker, 2008, s.98-101).

Yolsuzluk işlemlerin yasal kurala göre veya kural dışı yapıldığı durumda olmasına göre kamu görevlisinin aslında yapması gereken bir işlemi yapmayarak yasa dışı özel menfaat sağladığı durum olarak ortaya çıkarsa kurala göre yolsuzluk, kamu görevlisine yasa dışı bir işlemin yapılması için rüşvet verilmesi olarak ortaya çıkarsa da kural dışı yolsuzluk olarak adlandırılabilir (DPT, 2001, s.76).

3.2 Yolsuzluğun Belirleyicileri

Kamu yönetiminde saydamlığın ve hesap verilebilirliğin eksikliği, kötü yönetim, adam kayırmacılığı nedeniyle niteliksiz elemanlardan oluşan bürokratik yapının varlığı, kamu sektöründe ücretlerdeki düşüklük ve dengesizlik, kurumsal kontrolün yapılmasının zorluğu ve işleyebilen ceza sisteminin olmaması vb. dolaylı faktörlerle birlikte, kamu sektörünün ekonomideki ağırlığı, regülasyonların aşırılığı, vergi sisteminin karmaşıklığı ve sosyal güvenlik sisteminin yapısı gibi doğrudan faktörler ve kayıt dışılık yolsuzluğu teşvik edici nedenler olarak ifade edilebilir (Tanzi, 1998; Wolf ve Gürgen, 2000). Karakaş'da (2007) Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının önerisini aktararak yolsuzluğa zemin hazırlayan unsurların tekeli yapı ve aşırı yetki olmasına ilaveten , hesap verme sorumluluğu, bütünlükçü bakış ve saydamlığın olmamasının olduğunu ifade etmektedir (Karakaş, 2007, s. 46).

Tablo 4'de yolsuzluğun belirleyici faktörleriyle ilgili ampirik çalışmalar ve pozitif veya negatif anlamlı ilişkisi sonuçları yer almaktadır. Ayrıca negatif anlamlılık ilişkisi görülen kamu harcamalarıyla ilgili, eğer halk ödediği vergi gelirlerinin kamu tarafından

etkin ve topluma yönelik olarak harcanması konusunda olumsuz düşüncelere sahipse daha az vergi ödemeyi tercih edecek biçimde davranarak yolsuzluk düzeyinde artışa yol açacak biçimde kayıt dışı ekonomiye yönelebilir (Erkuş ve Karagöz, 2009, s.129).

Tablo 4. Yolsuzluğun Belirleyici Faktörleriyle İlgili Ampirik Çalışmalar

<i>Değişken</i>	<i>Pozitif-Anlamlılık</i>	<i>Negatif-Anlamlılık</i>
İktisadi Belirleyenler		
Gelir		Damania, Per ve Muthukumara (2004) Persson, Guido ve Trebbi (2003) Yaklaşık ve Çetin (2014)
Gelir Dağılımı		Paldam (2000) Akçay (2002)
Ekonomik Büyüme	Gerni, Emsen, Özdemir ve Buzdağlı (2012)	Erdal, Akıncı ve Yılmaz (2014) Karagöz ve Karagöz (2010) Gerni, Emsen, Özdemir ve Buzdağlı (2012) Ata ve Arvas (2011)
Kamu Harcamaları		Tosun (2003)
Enflasyon	Ata ve Arvas (2011)	
İthalat Payı		Herzfeld ve Weiss (2003) Treisman (2000)
Ekonomik Özgürlük	Paldam (2001)	Gurgur ve Shah (2005) Yaklaşık ve Çetin (2014)
Politik Belirleyenler		
Başkanlık Sistemi	Kunicova ve Ackerman (2005)	
Açık Liste Sistemi		Chang ve Golden (2004)
Basın Özgürlüğü		Brunetti ve Weder (2003)
Demokrasi		Yaklaşık ve Çetin (2014) Yardımcıoğlu (2013)
Bürokratik ve Düzenleyici Belirleyenler		
Kamu Maaş Seviyesi		Herzfeld-Weiss (2003)
Bürokrasinin Kalitesi		Rijckeghem-Weder (1997) Tosun (2003)
Hukuk Kuralları (kanun hakimiyeti)		Damania, Per ve Muthukumara (2004) Herzfeld-Weiss (2003) Tosun (2003)
Kültürel ve Dini Belirleyenler		
Protestanlık		Chang ve Golden (2004)
Etnik Homojenite		Lederman, Norman ve Rodrigo (2001) La Porta, Lopez-de-Silanes, Shleifer ve Vishny (1998)
Diğer Belirleyenler		
Kentsel Nüfus Artış Hızı	Tosun (2003)	
Çarpık Gelir Dağılımı	Ata ve Arvas (2011)	

Kaynak: Iliman ve Tekeli, 2016, s.70-71'den alınmıştır

Beşel ve Savaşan (2014) yolsuzluk ölçümüyle ilgili Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi, Uluslararası Şeffaflık Örgütü Rüşvet Verme Endeksi, Uluslararası Şeffaflık Örgütü Küresel Yolsuzluk Barometresi, Uluslararası Risk Danışmanlığı Yolsuzluk Endeksi, Opasite Endeksi, Global Rekabet Endeksi, Uluslararası İş Şirketi Yolsuzluk Endeksi gibi bazı uluslararası yolsuzluk ölçüm endekslerini belirtmekle birlikte, kayıt dışı ve yasa dışı bir durum olan yolsuzluğun

gerçekçi olarak ölçülebilmesinin söz konusu olmadığı ve ülkeleri gruplandırabilmenin zorluğuna dikkat çekmektedir (Beşel ve Savaşan, 2014, s.73-74,83).

3.3 Yolsuzlukla Mücadele Önerileri

Yolsuzluk kıt ekonomik kaynakların etkin kullanılmasını engelleyici bir rol oynamakta ve yoksulluğu arttırıcı etki yaratmaktadır. Yalnızca bu nedenle bile yolsuzlukla mücadele edilmesi ve yolsuzluk olgusunun ortadan kaldırılması gerekir. Ayrıca yolsuzluk kamu hizmetlerinin üretim maliyetlerinde artışlara neden olmakta, kamu hizmetlerinden faydalanmada adaletsizlere ve verimsizliğe neden olmakta, vergi gelirlerini azaltmaktadır (Şeker, 2008, s.98-102; Demir, 2012, s.109). Yolsuzluğun önlenmesi için çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Bu görüşleri sıralamaya geçmeden önce yolsuzlukla mücadele edilmesi yönündeki faaliyetler uluslar üstü kuruluşlar olarak nitelendirilen IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar tarafından desteklenmektedir.

Ancak burada bir noktanın belirtilmesinde yarar vardır. Yolsuzluk ve kayıt dışılık sadece gelişmekte olan veya geçiş ekonomilerinde görülen bir durum değildir. Yolsuzluk gelişmiş ekonomilerde de görülmekte bu ülkelerde kayıt dışı çoğunlukla yolsuzluk yerine ikame edilirken geçiş ekonomileri veya gelişmekte olan ülkelerde yolsuzlukla kayıt dışılığın birbirinin tamamlayıcısı olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir (Dreher ve Schneider, 2006). Gelişmiş ekonomilerde de görülebilen ve hatta yolsuzlukla mücadeleyi desteklediği belirtilen kuruluşlarda bile ortaya çıkabilen bir olgudur. Dünya Bankası başkanının banka çalışanı ile arasındaki ilişki nedeniyle banka çalışanını kayırdığı ortaya çıkmıştır¹.

Yolsuzluğun varlığı kaynak dağılımına müdahale içermektedir. Dolayısıyla birinci en iyi gerçekleşmez. Bununla birlikte yolsuzlukla ilgili olarak devletin müdahalesinden kaynaklanan etkisizliğin azaltılabileceğini, siyasi istikrarın gerçekleştirilmesine oy ticareti aracılığı ile katkı sağlanabileceğini, bürokrasiden kaynaklanan "...tıkanan sistemi hızlandıran... "Etkin yağlama hipotezi" veya "Tekerleri Yağlama (Grease the wheels)" olarak..." ifade ettikleri bir etkiyle ekonomik büyümenin olumlu etkileneceğini (Tanzi, 1998; Akdede, 2006), Beşel ve Savaşan, 2014, s.74-75 belirten görüşler de vardır.

Kamu ekonomisi açısından bakıldığında negatif dışsallık yayan kamusal kötülük olarak da belirtilen yolsuzluğa karşı mücadele kayıt dışılıkta da olduğu gibi toplumsal olarak yürütülmesi gereken bir mücadele ve toplumsal normun oluşmasıyla toplumdaki çevre baskısıdır (Demir, 2012, s.107, Bozkurt, 2014, s.54). Yolsuzluğun ortadan kaldırılabilmesi veya en azından azaltılabilmesi için çeşitli öneriler ileri sürülebilir. Bu öneriler (Tanzi, 1998; Akalın, 2002, s.54-78):

- * Devletçiliğin tasfiyesi ve piyasa ekonomisi kurallarının işleme önündeki engellerin kaldırılması
- * Kamu yönetiminde saydamlığı gerçekleştirilecek reformların yapılması
- * Sivil toplum örgütlerinin gelişmesi ve etkinliklerinin artırılması

¹ www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=217643

- * Kamu yöneticilerinin hesap verebilmeleri önündeki yasal engellerin kaldırılması
- * Toplumda yasalarla önlenemeyen veya azaltılamayan yolsuzluk olgusu ile mücadele de sosyal ahlak kodunun oluşturulması

Bu öneriler yolsuzluk olgusunun azaltılması için gerçekleştirilmesi gerekli işlemlerdir. Piyasa ekonomisinin hakim örgütlenme olduğu bir ekonomik yapıda kamu yöneticilerinden ve çalışanlarından ve ayrıca siyasetçilerden hesap sorulabilmesinin kolaylığı yolsuzluk yapılmasındaki müşevvikleri sınırlandıracaktır. Yukarıda dünya Bankası başkanı ile ilgili olarak ileri sürülen iddiaların açık toplumlarda hemen ortaya çıkması nedeniyle söz konusu kişiden hesap sorulabilmesi önündeki engellerin azlığının göstergesi olarak nitelendirilebilir.

4. Kayıt Dışı Ekonomi, Yolsuzluk ve Kayıt Dışı Devlet İlişkisi

4.1 Kayıt Dışı Devlet

Kayıt dışılık sadece özel sektörde ortaya çıkan bir durum olmayıp, hem gelir hem de harcama açısından kamu sektöründe de var olan bir durumdur. Kayıt dışı devlet ile ifade edilmek istenen, GSMH hesaplamalarında görülmeyen kamu sektörü faaliyetleri sonucu ortaya çıkan kamu gelir ve harcamalarıdır. Kayıt dışı devlet kavramı ile belirtilen aynı zamanda resmi ve fiili kamu sektörü hacimleri arasındaki farktır. Kayıt dışı devletin Akalın (2000) tarafından yapılan hesaplamada GSMH içindeki payının %25 civarında olduğu sonucuna varılmıştır. Tablo 5’de görüldüğü üzere kamu hesapları arasında yer almayan enflasyon vergisi, askerlik hizmeti, döner sermaye gelirleri, fonlar ve benzeri bazı kamu gelirlerinin kaydı yoktur. Bu durum devletin gelirlerinin kayıt dışı olduğu sonucunu ortaya çıkarırken aynı zamanda kamu sektörü içerisinde yer almayan bazı kalemler için yapılan harcamalar da yine kayıtlarda görülmemektedir (Akalın, 2002, s.171-173:). Kayıt dışı devlet kavramı yukarıda sayılan çeşitli kalemlerin kamu sektörü içerisinde yer almasına rağmen bu kalemlerin bazılarının yasal dayanağının olmadığı, bazılarının ise gerçekten kamu hesaplamalarında yer almaması olarak düşünülmelidir.

Tablo 5. Kayıt Dışı Devlet Gelirleri

Enflasyon vergisi
Askerlik hizmeti
Döner sermaye gelirleri
Bütçe dışı fonlar
Kamu vakıfları ve derneklerine zorunlu bağışlar ve bunlara ait işletmelerin gelirleri.
KİT zamları yani KİT karlarının vasıtalı vergiler yerine kullanılması
Yerel yönetimlere ait işletmelerin gelirleri
Eğitimde öğrencilere idarece yüklenen takdiri mükelleffiyetler
Özel kişilerce sağlanan bağışlar
TRT'nin elektrik ve iletişim fatura bedellerindeki payları ve bandrol bedeli
Özel eğitim ve sağlık kurumlarına getirilen yoksul kontenjanı mükelleffiyeti
Siyasal iktidarların firmalara yüklediği keyfi mükelleffiyetler
Kamulaştırma bedellerinin ödenmemesi veya geciktirilmesi

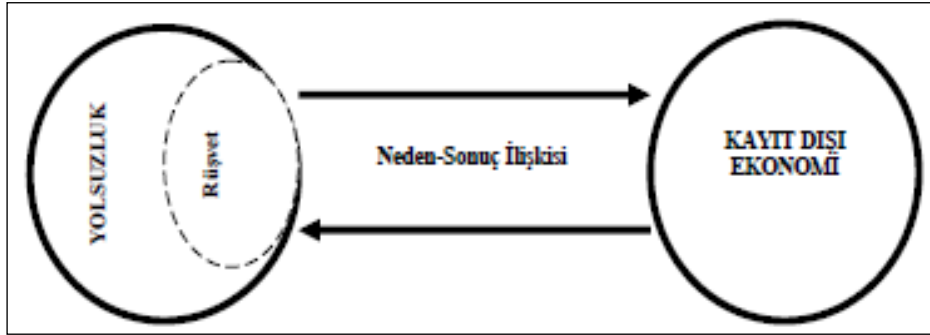
Kaynak: Akalın, “2000’li Yıllarda Türkiye’deki Vergi Sistemi Nasıl Olmalıdır?”
<http://www.liberal.org.tr/sayfa/2000li-yillarda-turkiyedeki-vergi-sistemi-nasil-olmalıdır,128.php> (Erişim tarihi 30.03.2016)

Yolsuzlukla ilgili kısımda da belirtildiği üzere kamu hizmetini gerçekleştirmekle ilgili kamu görevlilerinin kamusal gücü kullanarak bir işlemi yapmak için rüşvet veya bahşiş almaları biçiminde yer bulan yasal olmayan rüşvet uygulamasının dışında ilgili kamu kurumlarıyla ilintili vakıflar veya derneklere yaptırılan bağış (“zoraki” bağış) ve benzeri ödemelerin de kayıt dışı kamu geliri olarak kabul edilebileceğine dikkat edilmelidir (Şeker, 2008, s.96,101). Örneğin makam odalarının teşrifatının ilintili vakıflarca veya derneklerce yerine getirilmesi gibi benzeri durumlar söz konusu olabilmektedir.

Geçiş ekonomilerinde kayıt dışı ekonomiyle ilgili çalışmalarda eski Sovyetler Birliği ülkelerinde kamu görevlilerinin kendi çıkarları doğrultusunda kayıt dışı üretimlerinin bulunduğu belirtilmektedir. Ancak bütün bunlar kamu hesaplamalarına yansıtılmadığından makroekonomik yaklaşım çerçevesinde bakıldığında kamu sektöründe kayıt dışılığın olmadığı gibi durum kabullenilmektedir (Bağırzade, 2012, s. 209-210) .

4.2.Kayıt Dışı Ekonomi, Yolsuzluk ve Kayıt Dışı Devlet

Şekil 2.'de de görüldüğü üzere kayıt dışı ekonomi, yolsuzluk ve kayıt dışı devlet arasında birbiriyle iç içe geçmiş neden-sonuç ilişkisini yani birbirlerinin nedeni ve sonucu olduklarını görmek mümkündür (Bağırzade, 2012, s.212; Şeker, 2008, s.98). Örneğin aralarındaki ilişki açısından geçiş ekonomilerinde birbirleriyle içsel bağlantılı ve birbirlerini tamamlayıcı bir durum vardır (Bal, 2004, s.79, Şeker, 2008, s.98). Diğer bir örnek olarak hukuk sistemi açısından eğer maliyeti yüksek bir kamusal düzenleme varsa yolsuzluk ve rüşvet yönünde davranılması ve beraberinde kayıt dışılığın yükselebileceği söz konusu olabilmektedir (Çomaklı, 2008, s.58). Literatür incelemesi yapıldığında da yapılan araştırmalarda neden-sonuç ilişkisinin varlığı kendisini göstermektedir.

Şekil 2. Kayıt Dışı Ekonomi, Yolsuzluk ve Rüşvet Arasındaki İlişki

Kaynak: Bağırzade, 2012, s.212'den alınmıştır

Kayıt dışı ekonomi, yolsuzluk ve kayıt dışı devlet arasındaki bağı sağlayan bazı kalemler vardır. Bu kalemlerin başında fonlar gelmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, siyasi ve bürokratik aktörlerin fonları kullanarak kendi çıkarlarını maksimize etme amacı ile yine kendi çıkarı peşinde koşan bireylerin istekleriyle çakışması sonucu ortaya kayıt dışı ekonomi ve yolsuzluk ile birleşen kayıt dışı devlet üçgeni çıkmaktadır. Yolsuzluğun gerçekleşebilmesi için gerekli koşul kamu sektörünün gücü olduğu daha

önce belirtilmişti. Kamu sektörünün gücünün kişisel çıkarlar için kullanılmasından kaynaklanan yolsuzluğun hayat bulacağı diğer bir yer ise kamu sektörünün kayıt dışı olduğu kayıt dışı devlettir. Kayıt dışı devletin ortadan kaldırılması için fonların bütçe denetimine alınması gibi çeşitli önlemler alınmış ancak yine de bu önlemler kayıt dışı devletin tasfiyesinde yetersiz kalmaktadır. Kamu sektörünün ekonomideki ağırlığının fazlalığı ve kamu kaynaklarının kişisel çıkar için kullanılması ile ilgili denetimlerin yetersizliği, kayıt dışı devletin ortadan kaldırılabilmesi için daha farklı önlemlere ihtiyaç olduğunu ortaya çıkarmıştır. 3 Mart 2007 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu kararında yapılacak olan yakacak yardımı ile ilgili giderlerin 2008 yılı bütçesinden karşılanacağı belirtilmektedir. Bu durum da ayrıca kayıt dışı devletin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Kuşkusuz bu örnekler daha fazla gösterilebilir. Ancak önemli olan nokta kayıt dışı ekonomi, yolsuzluk ve kayıt dışı devlet üçgeninden çıkabilmenin yollarının araştırılmasıdır.

Kayıt dışı devletin ortadan kaldırılabilmesi devletin ekonomideki payının optimal seviyeye çekilmesi, kamu sektöründe saydamlığın sağlanması, kamusal mallar dışında kalan ve kamu sektörü tarafından sağlanan çeşitli mal ve hizmetlerin konsolide kamu sektörü dışına çıkarılması ve sivil toplum örgütlerine daha fazla söz hakkı verilmesi ve fahri denetimin yapılabilmesinin sağlanması gerekir.

5. Sonuç

Kayıt dışı ekonomi ülkelerin mücadele etmeleri gereken önemli konuların başında gelmektedir. Kayıt dışı ekonomi ve beraberinde ortaya çıkan yolsuzluk ekonomik kaynakların israf edilmesine neden olmaktadır. Kayıt dışı ekonominin ülkelerin ekonomik gelişmesine katkı sağladığı yönündeki düşüncelerin aksine kayıt dışı ekonomi ile ortaya çıkan kamu zararlarının finansmanının yine bireyler tarafından sağlanacağı ve harcamaların yine bireyler tarafından finanse edileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Aslında 5018 sayılı KMYK içerdikleri itibarıyla yazıda kalmadan uygulanırsa saydamlık, hesap verme sorumluluğu ve etkin işleyen bir devlet yapısında birçok şeyin sorun olmaktan çıkacağı ortadadır.

Kayıt dışı ekonomi yolsuzluk ve kayıt dışı devlet ile mücadele toplumsal olarak her birine karşı yapılmalıdır. Aksi takdirde bir tarafta sağlanılan başarı, birbirini besleyen bu üçlü yapı içerisinde kaybolacaktır.

Kaynakça

- Akalın, G. (...). 2000’li Yıllarda Türkiye’deki Vergi Sistemi Nasıl Olmalıdır, <http://www.liberal.org.tr/sayfa/2000li-yillarda-turkiyedeki-vergi-sistemi-nasil-olmalidir,128.php> (Erişim tarihi 30.03.2016)
- Akalın, G. (2000). Kayıtdışı Devlet Ve İstikrar Programı, *Asomedy*, Nisan, s.26-38
- Akalın, G. (2002). *Türkiye’de Ekonomi-Politik Kriz Ve Piyasa Ekonomisine Geçiş*, Akçağ Yayınları, Ankara.

- Akalın, G. ve Kesikoğlu, F. (2007). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Büyüme İlişkisi, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, 71-87
- Akçay, S. (2002). Corruption, Democracy, And Bureaucracy: Empirical Evidence From Developing Countries, *Gazi Üniversitesi İ.I.B.F. Dergisi*, 1, 205-218.
- Akdede, S.,H. (2006). Corruption And Tax Evasion, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 7(2)
- Aktan, C.C. ve Savaşan, F. (2009). Kayıt Dışı Ekonomi ve Etik, Yolsuzluğun Önlenmesi İçin Etik Projesi Akademik Araştırma Çalışması Raporu.
- Bağdigen, M. ve Tunçer, M. (2004). Yolsuzluğun Kamu Gelirleri Üzerine Etkisi: : Belediye Gelirleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma, *Vergi Dünyası*, Nisan, Sayı 272, 168- 174.
- Bağırzade, E. R. (2015). Kayıtdışı Sektörün Ekonomideki Rolü Tartışmaları Üzerine: Bir Literatür Taraması. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Yıl:7, Sayı:14, 39-54
- Bağırzade, E. R. (2012). Kayıt Dışı Ekonomi Kavramına Ortak Yaklaşım Sorunu: Makroiktisat Kapsamlı Kavramsal Analiz, *Sosyoekonomi Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 18, Temmuz-Aralık, 195-224.
- Bal, H. (2004). Geçiş Ülkelerinde Yolsuzluk Ve Kayıt dışı Ekonomi: Kırgızistan Bavul Ticareti örneği, *İşletme Ve Finans Dergisi*, 219, 72/92
- Beşel, F. ve Savaşan, F. (2014). Türkiye’de Yapısal Kırılmalar Altında Yolsuzluk-Ekonomik Büyüme İlişkisi, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, 73-86
- Bozkurt, C. (2014). Kayıtdışı Ekonominin Bir Deđerlendirmesi ve Türkiye, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 13(1), 41-58
- Demir, İ. C. (2012). Yolsuzluğun Sosyo-Ekonomik Analizi: Ege Bölgesi Anket Çalışması, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, 105-122
- Demir, İ. C. ve Küçükilhan, M. (2013). Vergi Mükelleflerinin Kayıt Dışı Ekonomi Algısı: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 9, Sayı 9, 3-48
- Dreher.A. ve Schneider, F. (2006). Corruption And The Shadow Economy: An Empirical Analysis, *Center for Research in Economics, Management and the Arts (CREMA) Working Paper*, 01
- <http://www.crema-research.ch/papers/2006-01.pdf> (Erişim tarihi 25.03.2007)
- DPT, (2001). *Kayıt Dışı Ekonomi Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.
- Erkuş, H ve Karagöz, K. (2009). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Kaybının Tahmini, *Maliye Dergisi*, Sayı 156 Ocak-Haziran, 126-140

- GİB (Gelir İdaresi Başkanlığı), (2009). *Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı (2008-2010)*, Gelir İdaresi Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı Yayın No:87, Nisan, Ankara
- İlgin, Y. (2002). Kayıt dışı Ekonomiyi Tahmin Yöntemleri Ve Türkiye'de Durum, *Planlama Dergisi*, DPT'nin Kuruluşunu 42. Yılı Özel Sayı, 145-155
<http://www.ekutup.dpt.gov.tr/Planlama/42nciyil/> (Erişim tarihi 25.03.207)
- İliman, T. ve Tekeli, R. (2016) . Dünya'da ve Türkiye'de Yolsuzluk Algısı, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 62-84
- Işık, N. ve Acar, M. (2003). Kayıtdışı Ekonomi: Ölçme Yöntemleri, Boyutları, Yarar ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme, *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 21, Temmuz-Aralık, 117-136.
- Johson vd. (1999). Why Do Firms Hide? Bribes And Unofficial Activity After Communism,
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.200.3901&rep=rep1&type=pdf> (Erişim tarihi 25.03.2007)
- Karakaş, M. (2007), "Yolsuzluğun Nedenleri, Etkileri ve Yolsuzlukla Mücadelede Alternatif Bir Yaklaşım Olarak Yönetişim", İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Dergisi, 50. Seri, 44-66
- Lacko, M. (2000). Hidden Economy- An Unknown Quantity?, *Economics Of Transition*, Vol.8(1), 117-149.
- Mbaku, J. M. (1996). Bureaucratic Corruption In Africa: The Futility Of Cleanups, *Cato Journal*, 16(1), 99-118 <https://object.cato.org/sites/cato.org/files/serials/files/cato-journal/1996/5/cj16n1-6.pdf> (Erişim tarihi 25.03.2007)
- Özsoylu, A.,F. (1996). *Türkiye'de Kayıt dışı Ekonomi*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Savaşan, F., Yardımcıoğlu, F. ve Demir, İ. (2016). Türkiye'de Kayıtdışı Ekonomi: Zaman Serisi ve Panel Veri MIMIC Tahminleri, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 161-200
- Schneider, F. ve Enste, D.,H. (2003). *The Shadow Economy*, Cambridge University Pres, West Nyack, Ny. Usa.
- Şeker, M. (2008). Kamu Ekonomisi Açısından Rüşvet, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 50. Seri, 87-104
- Shleifer.A. ve Vishny, R.W. (1993). Corruption, *Nber Working Papers*, No. 4372.
- Tanzi, V. (1998). Corruption Around The World. Causes. Cosequences,Scope,And Cures, *IMF Working Paper*, Wp/98/63.
- Tütüncü, A. ve Zengin, H. (2016). Türkiye'de Kayıtdışı Ekonominin Boyutunun Tahmini, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 1 (2), 195-209
- Warner, C. (2005). Corruption In Transition, (Erişim tarihi 04.04.2007))

Welsch, H. (2003). Corruption, Growth, And The Evironment: A Cross Country Analysis, DIW Berlin *German Institute For Economic Researc*, *Discussion Papers*, No.357.

https://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.40636.de/dp357.pdf

Wolf, T. ve Gürgen. E. (2000). Improving Governance And Fighting Corruption In The Baltic And Cic Countries: The Role Of The Imf, *Imf Working Paper*, Wp/00/1.